

Шаршнёва Вольга Мікалаеўна

Магілёўскі дзяржаўны ўніверсітэт імя А. А. Куляшова

(г. Магілёў, Беларусь)

shershnyova@msu.by

ПРАГМАТЫКА ШРЫФТАВОГА РАЗМЕЖАВАННЯ Ў МАСТАЦКІМ ПРАЗАІЧНЫМ ТЭКСЦЕ

У артыкуле аналізуецца камунікатыўна-прагматычны патэнцыял шрыфтовага размежавання ў прозаічным мастацкім тэксце. Сцвярджаецца і ілюстрацыя на пацвярджальна, што шрыфтовае вар’іраванне прымяняецца для размежавання слоў персанажа і аўтарскага апавядання; разважанняў персанажа і апавядання (разважання) аўтара; аўтарскіх разважанняў (абагульненняў, заўваг) і асноўнага апавядання; рэальных і ўяўных падзей; стылістычна неаднародных тэкставых адзінак. Робіцца выснова аб тым, што індывідуальна-аўтарскае графічнае вар’іраванне дазваляе чытачу ўявіць больш выразную і падрабязную вобразную карціну з дамінантным эмацыянальна-ацэначным кампанентам і тым самым арыентуе працэс успрымання тэксту на далейшае дэкадзіраванне канцэптуальна важнай інфармацыі.

Ключавыя словы: прагматычны патэнцыял, шрыфт, шрыфтовае вар’іраванне, шрыфтовае размежаванне

The article examines the communicative and pragmatic potential of font design in a prose literary text. It is argued and illustrated that font variation is used to differentiate between the character’s words and the author’s narrative; reasoning of the character and the story (reasoning) of the author; the author’s reasoning (generalizations, comments) and the main story; real and imaginary events; stylistically heterogeneous text units. It is concluded that individual author’s graphic variation allows the reader to imagine a clearer and more detailed visual picture with a dominant emotional-evaluative component and thereby directs the process of text perception to further decoding of conceptually important information.

Keywords: pragmatic potential, font, font variation, font demarcation

У мастацкіх прозаічных тэкстах, адпаведна аўтарскай інтэнцыі, накіраванай на рэалізацыю пэўнага прагматычнага эфекту, выкарыстоўваюцца розныя

спосабы графічнага акцэнтавання. Графічна выдзеленыя адзінкі тэксту характарызуюцца перш за ўсё візуальнай кантраснасцю і здольнасцю да эксплікацыі ў іх сэнсавым аб'ёме значнай долі прагматычнай інфармацыі. Кантраснае графічнае акцэнтаванне забяспечвае канцэнтраванае ўвагі адрасага на пэўных фрагментах мастацкага тэксту, актывізацыю пэўных канцэптualaна значных элементаў твора і ў выніку спрыяе рэалізацыі аўтарскай задумы. Змена шрыфту ў кожным прыватным выпадку мае пэўную мэту, расшыфроўка якой вельмі важная для адэкватнага успрымання пэўнага тэкставага фрагмента.

В.А. Кухарэнка, разглядаючы графічнае выдзяленне як адзін са сродкаў актуалізацыі, мяркуе, што яно ўплывае на стварэнне дадатковай сэнсавай і эстэтычнай інфармацыі і тым самым “уносіць істотны ўклад у павелічэнне змястоўнай ёмістасці мастацкага твора” [1, с. 23]. На асэнсаванне эмацыянальнага значэння тэксту пасродкам шрыфтавай канатацыі ўказваюць В. Р. Арцёмава [3], А. А. Прохарава [4], В. У. Крыштапайціс [5] і інш., свярджваючы, што выкарыстанне розных гарнітур шрыфта ўплывае на ўспрыняцце сэнсу мастацкага твора.

Камунікатыўна-прагматычны патэнцыял шрыфтавага выдзялення заключаецца ў здольнасці выражаць дадатковыя значэнні, якія вынікаюць з устаноўкі аўтара ў адносінах да прапанаванай інфармацыі, да чытача і да камунікатыўнай сітуацыі. У якасці спецыфічнага раздзяляльнага маркера шрыфтавое вар’іраванне прымяняецца для размежавання 1) слоў персанажа і аўтарскага апавядання; 2) разважанняў персанажа і апавядання (разважання) аўтара; 3) аўтарскіх разважанняў (абагульненняў, заўваг) і асноўнага апавядання; 4) рэальных і ўяўных падзей; 5) стылістычна неаднародных тэкставых адзінак і інш.

1. Размежаванне слоў персанажа і аўтарскага апавядання накіравана на актуалізацыю не толькі і нават не толькі зместу выказаных слоў, важнага для ўспрыняцця і асэнсавання кантэксту, колькі да зместу нявыказаных суправаджальных заўваг, арыентаваных на дадумванне суб’екта і істотных для найлепшага асэнсавання чытачом апісанай сітуацыі, напрыклад (заўвага: тут і далей захаваны аўтарскі шрыфт):

Рудзька дастаў з машыны двухкасетнік, паставіў на ўскрай століка, пасунуўшы закуску. Пасля нетаропка, нават урачыста націснуў на кнопачку.

– ... Каб жа нашаму цяляці ды ваўка спаймаці! (*Марына вінавата зірнула на суседку Таццяну.*) Уеўся ён мне ў пячонкі, сонца ясным днём з-за яго не бачу. Счарнеў увесь і высах, што травіна ў засушлівае лета. І ўсё праз гэту паганую гарэлку. <...>

– Не, не кажы так. (*Пляснула далонямі Таццяна і лацвей уселася на табурэце, паціснуўшы ногі.*) <...> Я вось з-за чаго прыперлася. На мінулым тыдні цыганы хадзілі па нашай вёсцы. Ці памятаеш? <...> Дык во, слухай. (*Таццяна пацёрла пальцамі куточкі рота.*) <...> (А. Казлоў “Так і жывём”).

2. Размежаванне разважанняў персанажа і апавядання (разважання) аўтара дапамагае асэнсаваць выдзелены фрагмент як другасны, хоць і, несумненна, важны для ўспрыняцця зместу, для характарыстыкі герояў:

А Марцін раптам адчуў, што сёння ён сапраўды не зможа заснуць.

... Не ўсё так проста ў гэтым жывіці. <...>

Памятай, што добра і зло – заўсёды ў адным куфлі...

Ён раптам адчуў, што хтосьці паклаў яму на плячо руку. Яна была лёгкай і слабой. Марцін абярнуўся. Ля яго стаяла Марга, і па шчацэ яе павольна расплывалася сляза (М. Прохар “За аблокамі душы”).

3. Размежаванне аўтарскіх разважанняў (абагульненняў, заўваг) і асноўнага апавядання настройвае на ўяўнае адасабленне выдзеленай часткі ад папярэдняга зместу, дае ёй магчымасць самастойнага функцыянавання. Можна меркаваць, што, змяняючы шрыфт, аўтар пераразмяркоўвае не толькі значнасць інфармацыі, але і яе месца як у структуры твора, так і па-за яго межамі, як, напрыклад, у апавяданні-эсэ А. Бутэвіча “У кожнага свае Баяры, або спатканне з котлішчам майго маленства”:

Я адной табе належу...

Цяпер ужо я зусім па іншаму разумею вядомыя словы: “Каб любіць Беларусь нашу мілую, трэба ў розных краях пабываць...” Раней я скептычна адносіўся да іх. Бо хіба ж мае бацькі, як і сотні, тысячы іхніх супляменнікаў, якія не толькі за межамі Беларусі ніколі не былі, а нават Мінск наведалі гады ў рады, хіба ж яны не любілі і не любяць маю, іхнюю, нашу Беларусь? Любілі і любяць, як дай Бог кожнаму. Але зараз, пабыўшы далёка ад дому, пазіраючы на мой родны край праз прызму погляду замежнікаў, я зразумеў, якую новую афарбоўку набывае мой позірк, якой мілай, любай і непаўторнай становіцца Радзіма мая дарагая з усімі яе бедамі, нягодамі, праблемамі...

Яна – адна, і н і к о л і і н і д з е такой больш няма і не будзе.

Верасень–кастрычнік 1999

г Бухарэст

4. Размежаванне рэальных і ўяўных падзей паказвае не столькі іх адасабленасць, колькі ўзаема сувязь выдзеленых на працягу ўсяго тэксту кампанентаў, важную для асэнсавання паралельных падзей і, адпаведна, для разумення імпліцытнага зместу тэксту:

Чырвонае няўрымслівае сонца прамарудзіла хвіліну-другую за воблакам, імкліва вывернулася з-пад яго. Тысячы гарачых прамянёў рассеклі паветра, іскрамі паляцелі ў пожно...

Бацька ляжаў скрай абрыву і п’яна мармытаў. Паспрабаваў адсунуцца ад агню, але дарэмна. Польшы тым часам з кожным імгненнем падбіралася ўсё бліжэй і бліжэй да яго. Ромка хацеў прыбіць агонь граблямі, але раптам паміж бацькам і імі ўзнік Толік. <...> Ромка паспрабаваў адштурхнуць Толіка ўбок, але той так грунтоўна асталываўся на вузкім лапіку між бацькам і агнём, што зрабіць гэта можна было толькі спіхнуўшы брата з абрыву. Тым часам агонь усё набліжаўся. Бацька перавярнуўся на бок, ратуючыся ад яго, падпоўз да самага абрыву. Яшчэ хвіліна – і кульнеца ў бездань. Не! Ромка разагнуўся, штосілы пхнуў брата пад дых. Той паваліўся, трымаючыся рукамі за альховае карэнне, завіс над абрывам...

Толік сядзеў на кукішках ля стажка і выціраў аб траву чырвонья, здэртгя да крыві рукі. Яго бледны, бы ў нябожчыка, твар зводдалеку нагадваў маску.

– Даруй, мне здалосся, там бацька. – Ромка падышоў да брата, у нерашучасці застыў побач (Ф. Сіўко “Удог”).

5. Размежаванне стылістычна неаднародных тэкставых адзінак спыняе ўвагу на іншародных элементах, накіроўвае рэцыпіента на асэнсаванне дадатковай інфармацыі і ўстанаўленне яе сувязі з мастацкім апавяданнем:

“Лістападнае дрэва вышынёй 15–25 м (бывае 40 м); у Беларусі расце паўсюль...”

... У тым ліку і ў суседнім ад нашага двары, у дзядзькі Коспіка Дудніцкага. Чаму ён Дудніцкі, а не які іншы? Адкуль увогуле ў нашай вёсцы гэты звычай – называць мужчын трыма словамі: дзядзька, па імені і па мянушцы, паходжанне якой часта ніхто, уключаючы і саміх носьбітаў, не ведае? <...>

“Глыбока ўкараняецца ў зямлю. Ствол прамы, роўны, галіны ствараюць густую, купалападобную крону...” (А. Федарэнка “Ліпа”).

Такім чынам, графічнае размежаванне займае значнае месца ў сістэме прагматычна арыентаваных аказіянальных рэсурсаў. Пры гэтым індывідуальна-аўтарскі падыход да графічнага раздзялення тэкставых адзінак з’яўляецца адным з найбольш лаканічных і эфектыўных спосабаў актуалізацыі прагматычнага патэнцыялу мастацкага тэкста. Любое графічнае выдзяленне ў мастацкім тэксце прадывтавана пэўнымі аўтарскімі інтэнцыямі, накіраванымі на дасягненне прагматычнага эфекту, што служыць важным унутрытэкставым фактарам, які вызначае спецыфіку кагнітыўна-канцэптуальнага характару таго ці іншага ключавога вобраза ў мастацкім кантэксце.

Усе адзначаныя тыпы размежаванняў вельмі ўмоўныя, паколькі, графічна раздзяляючы тэкставыя адзінкі, аўтар накіроўвае на неабходнасць іх узаемаабумоўленага, цэласнага ўспрыняцця. Індывідуальна-аўтарскае графічнае афармленне дазваляе чытачу прадставіць больш выразную вобразную карціну з дамінантным эмацыйна-ацэначным кампанентам і тым самым арыентуе працэс успрымання тэксту на далейшае дэкадзіраванне канцэптуальна важнай інфармацыі.

Літаратура

1. Кухаренко, В. А. Интерпретация текста / В. А. Кухаренко. – М. : Просвещение, 1988. – 192 с.
2. Артемова, О. Г. Использование графических и паралингвистических средств в создании семантики художественного образа персонажа (на материале рассказов Р. Брэдбери) / О. Г. Артемова // Язык, коммуникация и социальная среда. – Воронеж : ВГТУ, 2002. – Вып. 2. – С. 164–177.
3. Прохорова, Е. А. О роли шрифтов и их функциях в произведениях художественной литературы / Е. А. Прохорова // *Lingua mobilis*. – 2011. – № 4 (30). – С. 18–22.
4. Криштопайтис, В. В. Шрифт как визуальное средство коммуникации / В. В. Криштопайтис // Вестник ХДАДМ. – 2008. – № 5. – С. 72–77.